

O'QUVCHILARNI ZAMONAVIY KASBLARGA O'RGATISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI VA UNING AHAMIYATI

Tursunova Nafisa Sobirovna

*Qashqadaryo viloyati Qarshi shahar MMTBga
qarashli 5-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi*

ANNOTATSIYA: Bugungi kunda mehnat bozorining shiddat bilan o'zgarishi o'quvchilarni zamonaviy kasblarga tayyorlashning yangi psixologik mexanizmlarini talab etmoqda. Maqolada o'quvchilarning raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va kreativ iqtisodiyot sohasidagi kasblarga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilingan. Maktab psixologining asosiy vazifasi o'quvchining ichki salohiyatini zamonaviy iqtisodiyot talablariga muvofiq ravishda uyg'unlashtirishdan iboratdir. Tadqiqot davomida o'smirlarning kasbiy tanloviga ta'sir etuvchi motivatsion omillar va psixologik to'siqlar atroflicha yoritib berilgan. Mazkur izlanishlar natijasi o'quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga yo'naltirishda amaliy uslubiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy kasblar, kasbga yo'naltirish, psixologik tayyorgarlik, kognitiv moslashuvchanlik, "soft skills", raqamli avlod, motivatsiya, kasbiy diagnostika.

KIRISH

XXI asr — yuqori texnologiyalar va axborot oqimi davri. Ushbu davrda an'anaviy kasblar o'rnini yangi, integratsiyalashgan yo'nalishlar (IT-mutaxassisliklar, biotexnologiya, robototexnika, data-sayens va b.) egallamoqda. O'quvchilarni ushbu o'zgaruvchan mehnat bozoriga tayyorlash faqatgina bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki ularning psixologik tayyorgarligini ham talab etadi.

O'quvchilarni zamonaviy kasblarga yo'naltirishda maktab psixologining o'rni beqiyosdir. Chunki har bir o'quvchining individual-psixologik xususiyatlari, qobiliyati va qiziqishlari turlicha bo'lib, ularni zamonaviy talablarga moslashtirish chuqur tahlilni talab qiladi. Ushbu maqolada biz o'quvchilarning zamonaviy kasblarni tanlashidagi psixologik omillar va ularni shakllantirish usullari haqida so'z yuritamiz.

ASOSIY QISM

1. Zamonaviy kasblarni tanlashning psixologik determinantlari

An'anaviy kasb tanlash nazariyalarida (masalan, E.Klimov tasnifi) "odam-texnika", "odam-belgi" tizimlari alohida ko'rilgan bo'lsa, bugungi kunda bu tizimlar birlashib ketdi. Zamonaviy o'quvchi bir vaqtning o'zida ham texnik bilan, ham inson bilan, ham virtual dunyo bilan muloqot qilishi shart.

Psixologik jihatdan zamonaviy kasbga tayyorlik quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Kognitiv moslashuvchanlik: Yangi bilimlarni tez o'zlashtirish va eski stereotiplardan voz kechish qobiliyati.

Emotsional intellekt (EQ): Jamoada ishlash, muloqotga kirishish va stressli vaziyatlarda o'zini boshqarish.

Mustaqil qaror qabul qilish: Axborot ko'pligi sharoitida o'zi uchun keraklisini tanlay olish.

2. O'smirlik davridagi kasbiy o'zlikni anglash

Boshlang'ich va o'rta maktab yoshidagi o'quvchilarda kasb haqidagi tasavvurlar ko'proq romantik va tashqi ko'rinishga asoslangan bo'ladi. Biroq, 8-11-sinf o'quvchilarida kasb tanlash jarayoni shaxsiy inqirozlar bilan kechishi mumkin. Bu davrda "Men kim bo'laman?" degan savolga javob topishda ota-onaning talabi va ijtimoiy tarmoqlardagi "muvaffaqiyatli obrazlar" o'rtasidagi ziddiyat psixologik bosimni yuzaga keltiradi.

Psixolog sifatida biz o'quvchilarda "Yashash uchun ishlaymanmi yoki ishlash uchun yashaymanmi?" degan savolni tahlil qilish orqali ularning ichki (ichki qiziqishlar) va tashqi (maosh, nufuz) motivatsiyasini muvozanatlashimiz kerak.

3. "Soft skills" (Yumshoq ko'nikmalar) — zamonaviy kasb asosi

Hozirgi kunda ish beruvchilar diplomdan ko'ra shaxsiy fazilatlarga ko'proq e'tibor berishmoqda. O'quvchilarni zamonaviy kasblarga o'rgatishning psixologik asosi ularda quyidagi "yumshoq ko'nikmalarni" shakllantirishdan iborat:

Tanqidiy fikrlash: Har qanday ma'lumotni tahlil qilish va shubha ostiga olish.

Kreativlik: Muammolarga nostandart yechimlar topish.

Vaqtini boshqarish: Masofaviy ish sharoitida o'z vaqtini unumli taqsimlash.

4. Maktab psixologining amaliy faoliyati

Qarshi shahridagi 5-umumiy o'rta ta'lim maktabida o'quvchilarni zamonaviy kasblarga yo'naltirish bo'yicha "Kelajak kasbi" loyihasi doirasida bir qator ishlar amalga oshirilmogda. Biz faoliyatimizda quyidagi metodikalardan foydalanamiz:

Holland testi: O'quvchining shaxs tipini (realistik, tadqiqotchi, artistik, ijtimoiy, tadbirkorlik, konvensional) aniqlash va unga mos keladigan zamonaviy IT yoki xizmat ko'rsatish kasblarini tavsiya etish.

Psixologik treninglar: "Mening birinchi startapim", "Muvaffaqiyatli muloqot sirlari" kabi treninglar o'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonchni orttiradi.

Karyera bo'yicha maslahat: O'quvchi bilan individual suhbatda uning qobiliyati (masalan, rasm chizishga moyilligi) zamonaviy yo'nalish bilan qanday bog'lanishi mumkinligi tushuntiriladi.

XULOSA

O'quvchilarni zamonaviy kasblarga o'rgatish faqatgina texnologik jarayon emas, balki chuqur psixologik tayyorgarlik jarayonidir. Biz ularga faqatgina "qaysi

kasbni tanlashni" emas, balki "qanday qilib o'zgaruvchan dunyoga moslashishni" o'rgatishimiz kerak.

Xulosa qilib aytganda, psixologik jihatdan to'g'ri yo'naltirilgan o'quvchi kelajakda nafaqat yaxshi mutaxassis, balki o'z ishidan zavq oladigan, ruhan barqaror shaxs bo'lib yetishadi. Maktab, oila va psixolog hamkorligi bu jarayonning muvaffaqiyatini ta'minlovchi asosiy uchlikdir. Yoshlarimizning zamonaviy dunyoda o'z o'rinlarini topishlari ularning bugungi kundagi psixologik tayyorgarlik darajasiga bevosita bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-oktabrdagi "Axborot texnologiyalari sohasida ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni IT-industriya bilan integratsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4851-sonli Qarori.
2. G'oziyev E.G'. "Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi)". – Toshkent, 2010.
3. Umarov B.M. "Kasb tanlash psixologiyasi". – Toshkent, 2014.
4. Klimov E.A. "Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya". – Moskva: Akademiya, 2010.
5. Karimova V.M. "Ijtimoiy psixologiya". – Toshkent, 2012.
6. "Xalq ta'limi" ilmiy-metodik jurnali, 2023-yil. "Raqqamli avlodni kasbga yo'naltirish muammolari" mavzusidagi maqolalar to'plami.